

Presentació

Maria Teresa Miró i Alaix*

El cicle de la Tribuna d'Arqueologia 2017-2018 va constar de 17 conferències que també s'han pogut seguir en *en línia* i mostren un ampli ventall d'intervencions realitzades arreu de Catalunya, en tots els períodes cronològics, des de la paleontologia fins a l'època medieval i moderna, tant pel que fa a intervencions incloses en projectes de recerca com a intervencions preventives realitzades a causa de motivacions diverses, com projectes d'obra, construcció d'infraestructures o restauració i adequació d'elements patrimonials. També, en la línia històrica del cicle, es van donar a conèixer els resultats d'una missió arqueològica catalana a Egipte i es va fer una xerrada sobre bioarqueologia.

Com s'ha fet els darrers anys, la publicació serà en format digital i es podrà baixar des del web tribunadarqueologia.blog.gencat.cat, des d'on també es poden recuperar els vídeos de les xerrades que detallem a continuació.

Els treballs realitzats a començaments de la dècada dels anys cinquanta en diverses coves del congost d'Erinyà (Pallars Jussà) efectuats pel professor Maluquer de Motes indicaven la presència de dipòsits estratigràfics de l'edat plistocena amb presència de restes d'os de les caverne. L'any 2013 es va decidir endegar una sèrie d'intervencions de recerca que van afectar, inicialment, dues coves: la Cova de les Llenes (Conca de Dalt), explorada ja pel mateix Maluquer de Motes, i la Cova dels Tritons (Senterada), completament inèdita. Ambdues coves han proporcionat un important conjunt de restes faunístiques, així com dades significatives sobre la presència de grups humans durant el paleolític inferior i mitjà en aquestes contrades en forma d'indústria lítica. Tots dos jaciments, per tant, es constitueixen com a peces clau per entendre l'evolució del paisatge en aquesta zona prepirinenca, així com el comportament de les comunitats neandertals en ambients de mitjana i alta muntanya i les seves relacions amb altres entitats biològiques, sobretot els grans carnívors.

* Cap del Servei d'Arqueologia i Paleontologia

Es presenten els treballs de la represa de la recerca del poblament prehistòric al curs inferior del riu Ebre, especialment les fases del neolític i del bronze antic. Dintre d'aquestes revisions destaquen els jaciments de les coves de Benifallet, els assentament de les terrasses d'Aldover, la revisió dels assentaments d'Amposta i els treballs de prospecció al sector Móra-Flix.

L'estudi que es va dur a terme l'any 2010 sobre l'estat de conservació dels gravats rupestres de Mas de n'Olives va permetre formular un projecte integral de recuperació, protecció, conservació i difusió que s'ha anat realitzant en diferents fases ordenades i adaptades a la viabilitat del projecte. Entre el 2013 i el 2015 el Servei d'Arqueologia i Paleontologia va portar a terme les diferents actuacions: intervenció arqueològica de delimitació i excavació del bloc dels gravats i retirada de les terres i vegetació que el cobrien, redacció del projecte de coberta de protecció i d'una passarel·la de circulació, execució del projecte i, per últim, intervenció de restauració i consolidació dels gravats i de les fissures i descamacions de la roca. Finalment, entre el 2015 i el 2016, es porta a terme la instal·lació de plafons informatius i la senyalització del seu accés.

A mitjans d'agost del 2016 es va recuperar de manera fortuïta una massa compacta formada per un conglomerat de bronzes i terra mot endurida de l'interior d'un vas ceràmic enterrat en un prat de la Colomina de Bor (Bellver de Cerdanya, la Cerdanya) i, al seu voltant, es van recuperar altres elements de bronze que formaven part del mateix dipòsit o amagatall. La troballa es va comunicar al Servei d'Arqueologia i Paleontologia, alhora que se li van lliurar tots els elements trobats. Molt poc temps després, en el lloc de la troballa, el Servei va realitzar una intervenció arqueològica d'urgència de documentació i recuperació del vas ceràmic que encara es conservava en la seva posició original. A partir d'aleshores es van tractar i restaurar els materials metàl·lics al Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya. Un cop acabades aquestes tasques, s'ha de dir que es tracta d'un dipòsit que es pot datar d'inicis de l'edat del ferro, format, bàsicament, per objectes d'ornament individual femení i fragments de recipients de bronze.

El jaciment protohistòric de La Cella s'excava de manera intensiva des de l'any 2010. Els resultats que s'han assolit fins ara ens permeten apuntar que La Cella va ser un centre comercial important de la costa occidental cassetana durant els segles IV i III aC, moment en què es va abandonar el poblat sense indicis de violència.

El jaciment de Rabassats o El Bosc s'ha excavat en la seva totalitat dins del projecte quadriennal (2014-2017) "Formes d'ocupació del territori i evolució del poblament a la Cessetània Occidental durant la Protohistòria (1r mil·lenni aC)". Així, mateix, s'hi han realitzat treballs d'adequació per a la visita. Els treballs d'excavació han permès documentar un assentament rural d'època ibèrica (s. III aC) definit per un edifici d'uns 400 m², format per diverses habitacions estructurades entorn de patis. El conjunt es completa amb sitges i un sistema de basses o dipòsits de decantació de líquids. S'hi ha documentat també un moment constructiu anterior identificat per estructures retallades a la roca. Abandonat el jaciment, als s. I aC - s. I dC, s'aboca un esquelet dins el farciment d'una de les basses.

L'any 2018 es compleixen 15 anys de l'inici de les darreres excavacions al celler romà del Veral de Vallmora (Teià, Maresme), un gran centre de producció de vi laietà, actiu entre el s. I aC i el s. V dC, que van donar peu al desenvolupament d'un projecte integral de recerca arqueològica i patrimonial que es va concretar en la construcció del Parc Arqueològic Cella Vinària. Es van presentar tant els resultats científics de les diferents intervencions i actuacions que s'han dut a terme fins a dia d'avui, com els diferents projectes per desenvolupar en el futur.

Tant a Catalunya com a la Comunitat Valenciana s'han localitzat dos vaixells arqueològics de cronologia similar, aproximadament de mitjans del segle I dC, que transportaven el mateix carregament, format per àmfores amb salsa de peix. Són, d'una banda, el Bou-Ferrer, aparegut a la Vila Joiosa (Alacant), i de l'altra, el derelict de les Illes Formigues II a Palamós-Palafrugell (Baix Empordà). Com que tots dos vaixells poden ser compatibles en el discurs històric i en la seva interpretació arqueològica, i amb la intenció d'unificar esforços entre les dues administracions,

s'ha posat en marxa un projecte de treball conjunt, establert a partir d'un conveni de col·laboració científica entre la Direcció General d'Arxius, Biblioteques, Museus i Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya i la Direcció General de Patrimoni Cultural i Museus de la Generalitat Valenciana.

Amb motiu de la implantació del projecte d'agençament del teatre romà de Tàrraco, el Departament de Cultura va redactar el projecte d'excavació arqueològica al teatre romà de Tarragona. L'excavació, que es va dur a terme entre els mesos de gener i març del 2017, ha permès completar l'excavació arqueològica de les restes existents en l'àmbit del projecte d'agençament. A més de les restes del teatre romà, cal destacar la documentació d'un important complex constructiu associat possiblement a estructures portuàries anteriors a la construcció del teatre.

La intervenció arqueològica a la plaça del Lleó de Caldes de Montbui, plantejada com una actuació prèvia a les obres de reurbanització, ha suposat la primera excavació amb una certa extensió de les termes romanes i, en conseqüència, s'ha pogut anar definint aquest conjunt termal gran i complex. Gràcies a aquests treballs, s'ha pogut excavar en la seva totalitat una gran piscina interpretada com a *natatio* com a element més important, així com altres piscines, canalitzacions i una zona exterior que aporta dades interessants sobre l'entorn. A més, a partir d'algunes troballes, entre les quals destaca un cap de marbre d'una divinitat, probablement Apol·lo, es pot pensar que les termes de Caldes eren més luxoses del que s'havia cregut fins al moment.

L'excavació realitzada a l'edifici situat al carrer Riu Galligants, 5, al barri de Sant Pere de la ciutat de Girona, ha permès recuperar l'evolució urbanística de l'indret d'ençà de l'època romana fins a l'actualitat. L'immoble actual correspon a la nau central de l'antic Hospital de Clergues, bastit entorn al segle XII. Les estructures documentades pertanyen a les fases d'ocupació de l'edifici fins a mitjan segle XVII, moment en què la institució es va traslladar a una altra ubicació. Per sota d'aquesta construcció, s'han localitzat un seguit d'estructures preexistents que testimonien l'ocupació de la zona des de l'època romana fins als moments anteriors a la construcció de l'edifici eclesiàstic. La primera ocupació, datada del segle I dC, està representada per restes d'una probable vil·la; per sobre d'aquests nivells es conservaven fosses d'inhumació i diverses construccions muràries de cronologies tardoantigues, amortitzades a l'època altmedieval per una necròpolis islàmica i un espai d'emmagatzematge en sitges.

Les excavacions que s'han portat a terme al jaciment de Puig Rom s'emmarquen en el projecte quadriennal de recerca "El nucli fortificat de Puig Rom i el seu entorn immediat. Estudi sobre el poblament d'època visigoda a la Serra de Rodes. Segle VII-X dC". L'objectiu del treball s'ha centrat en l'estudi de la població, no només per revisar i establir els marges cronològics de l'ocupació, identificar la trama urbana i caracteritzar les unitats d'hàbitat, així com reconèixer la fortificació original, amb les seves torres i portals, sinó també per analitzar el paisatge i el territori en el qual es troba, en el marc de les transformacions que es produeixen a la fi del període tardoromà.

El castell de Montjuïc de Barcelona ha estat objecte, els darrers anys, de diverses actuacions destinades a millorar-ne l'accessibilitat i dotar-lo dels serveis bàsics per atendre els milers de persones que el visiten anualment. Totes aquestes actuacions, promogudes sobretot per l'empresa municipal BIMSA, han anat acompanyades dels treballs de seguiment i excavació arqueològica corresponents, que han permès aprofundir de manera notable en el nostre coneixement sobre aquesta fortificació. Les bases per aquesta recerca es van formular en el marc de l'estudi històric i arqueològic sobre el castell que es va redactar en el Pla director de la fortificació. Els treballs posteriors han permès completar i resoldre moltes de les problemàtiques plantejades en aquell moment: dimensions, característiques constructives i grau de conservació del primitiu fortí anterior a l'actual castell, aspectes relacionats amb el procés de construcció del castell actual i amb les transformacions que aquest ha sofert després que es posés en marxa el 1779.

Durant els darrers 30 anys, un seguit d'intervencions arqueològiques han permès documentar diferents trams de la muralla medieval de Tàrraga. Les intervencions al Molí del Codina (1997-98),

al Portal de Sant Antoni (2005) i al Pou del Gel 8 (2005), juntament amb la breu intervenció al Centre Fissalut del carrer Migdia (1991), van aportar nova informació respecte al coneixement del traçat de la muralla. La recerca sobre el traçat de la muralla ha tingut continuïtat en les intervencions fetes al vestíbul d'accés al Pou del Gel de Tàrraga (2013) i al mateix castell (2014). Més recentment, la intervenció al carrer del Carme, 31 (2015), i al portal d'Urgell (2017) han permès constatar que, a banda de la conservació d'estructures soterrades de la muralla, s'han conservat paraments en alçat de la muralla del carrer Carme, 31, i de bona part d'una torre del portal d'Urgell. La recuperació patrimonial d'aquests elements per a la ciutat ha possibilitat fer-los visibles i posar-los en valor. Juntament amb la recerca arqueològica i documental, l'aportació de l'empresa Calidos ha estat fonamental per poder fer una projecció didàctica dels resultats de la recerca aplicant la tecnologia 3D i proposant recreacions virtuals de la muralla.

El cicle també ha aconseguit la presentació dels resultats de l'excavació arqueològica que la Universitat de Barcelona realitza a Oxirrinc (El Bahnsa, Egipte), que ha complert 25 anys de treballs. Oxirrinc va ser la ciutat més prominent del XIXè *nomus* de l'Alt Egipte durant l'època grecoromana. S'ha excavat a la Necròpolis Alta (de l'època Saïta, passant per una fase grecoromana, fins a l'època bizantina), a l'Osireion i als complexos religiosos d'època cristiana. El més singular dels espais excavats és l'Osireion, el temple dedicat a Osiris, on culminaven els misteris que representaven la mort i el renaixement posterior del déu de la vegetació i de la nova vida en el més enllà. Oxirrinc és un bon exemple per conèixer l'evolució arquitectònica de les tombes de la darrera etapa de la civilització egípcia, l'evolució artística, la perdurabilitat de les creences religioses i la implantació del cristianisme com a nova religió.

Finalment, es va parlar sobre mobilitat i economia a Europa occidental al primer mil·lenni abans de Crist i a l'època romana: implicacions per a la ramaderia i primers resultats a Catalunya a partir de dades bioarqueològiques. La ramaderia és una activitat econòmica clau a Europa des de la introducció dels animals domèstics al neolític. Les pràctiques ramaderes estan estretament lligades amb les estratègies de producció i, com a tals, reflecteixen canvis socials i econòmics. L'anàlisi de les restes de fauna dels jaciments arqueològics permet conèixer la gestió ramadera del passat, i a partir de l'anàlisi d'isòtops estables de l'esmal dentari podem inferir patrons de mobilitat i estacionalitat. En aquest treball es presenten els canvis a la ramaderia en diferents indrets d'Europa i el nord de l'Àfrica (Anglaterra, Catalunya, nord-centre d'Itàlia i Tunísia, entre d'altres) entre el primer mil·lenni abans de Crist i l'època romana, fruit de les darreres investigacions d'aquest any. Més enllà de les dades arqueozoològiques, veurem que la ramaderia està molt vinculada als sistemes econòmics i socials –a voltes per sobre de les condicions ecològiques de cada zona–, i com els canvis en els patrons de mobilitat i intercanvi determinen les pràctiques ramaderes.

Barcelona, gener del 2020